

Pavuša VEŽIĆ, **Episkopalni kompleks u Zadru / Episcopal complex in Zadar**, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013., 176 str.

Episkopalnim kompleksom naziva se skup građevina u krugu biskupske palače i katedrale. Takva je cjelina nastala u Zadru u kasnoj antici i s vremenom prerasla u najvrjedniju urbanističku i arhitektonsku cjelinu zadarske kulturne baštine. Do danas je sačuvala svoj opseg i prvotnu namjenu te se može kazati da predstavlja najstarije sjedište neke, ne samo crkvene, institucije na hrvatskome tlu.

Knjiga Pavuše Vežića zapravo je dijelom prerađen i nadopunjen tekst autorove doktorske disertacije, obranjene 1994. godine na Filozofskom fakultetu u Zadru. Objavljena je dvojezično, s usporednim prijevodom hrvatskoga teksta na engleski jezik.

Nakon kraćega »Predgovora« (5) slijedi »Uvod« (7–15) u sklopu kojega se razmatraju izvori (od onih poput djela *O upravljanju Carstvom* bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta, preko arhivskih dokumenata, makete u Pomorskome muzeju u Mlecima do fotografija) i relevantna znanstvena literatura. Slijedi osvrt na pregled konzervatorskih radova i rezultata istraživanja od vremena austrijske uprave koncem 19. i početkom 20. stoljeća do suvremenoga doba.

U poglavlju »Istraživački postupak« (16–82) obrazložen je povijesni okvir u kojemu je kompleks nastao i razvijao se u kontekstu transformacija zadarske Crkve od prve kršćanske zajednice, kasnoantičke biskupije i srednjovjekovne nadbiskupije do sjedišta metropole dalmatinske Crkve u 19. stoljeću. Autor ukazuje da se prostorni okvir razvio iz jezgre nastale još u antici (sklop zdanja na rimskome forumu), potom je proširen do opsega biskupske cjeline zgrada sagrađenih na ruševinama trga. U granicama novonastale insule dešavat će se u budućnosti sve preobrazbe uzrokovane promjenama upravnih i liturgijskih funkcija u prostoru. Cjelina »Detalji arhitekture« (83–91) ilustrativno prati razvojne sastavnice pojedinih arhitektonskih slojeva kompleksa od kasne antike, preko ranoga srednjeg vijeka, romanike, gotike i rane renesanse do u klasicizam 19. stoljeća.

U poglavlju »Znanstvena valorizacija« (92–126) istraživačka je pozornost usmjerena na posebne dijelove kompleksa, a koji na razini određene povijesne epohe imaju zasebnu vrijednost od velikoga povijesnog i umjetničkog značenja. Zadarska se starokršćanska katedrala tumači kao preteča skupine tamošnjih bazilika koja svojom arhitektonskom izvedbom predstavlja poseban kulturni fenomen regionalnog karaktera. Još veću vrijednost, prema autorovu mišljenju, imaju jedinstveni oblici starokršćanske krstionice i predromaničke rotonde koji, po snazi arhitektonske forme i originalnosti uklapanja u prostor stoje u samome vrhu graditeljskoga nasljeđa Europe. Osobita je pažnja posvećena i razvijenoj formi romaničke bazilike nastale po uzoru na primjere romaničke arhitekture u talijanskim gradovima.

U »Zaključku« (127–132) pregledno je i sažeto istaknut zbroj svih prethodno navedenih i detaljno opisanih vrijednosti arhitekture, koja zajedno s ostalim kulturnim sadržajima i funkcijama prostora čini dragocjenu cjelinu vrhunskih povijesnih i umjetničkih kvaliteta. Na kraju knjige sadržan je popis uporabljene literature (135–138), »Pogovor« (139), popis crteža i fotografija (141–148), ilustrativni, odnosno tabelarni blok (149–174) te »Sadržaj« (176).

Episkopalni kompleks je kao kulturološka pojava određene vremenske epohe u nekoj sredini relativno malo zastupljena tema u djelima hrvatskih povjesničara umjetnosti. Knjiga Pavuše Vežića cjelovito je, zaokruženo djelo u kojemu su, pregledno, stručno i kao rezultat višedesetljetnih autorovih istraživanja i promišljanja, objedinjene dosadašnje spoznaje o jednom takvom crkvenom kompleksu u Zadru. Kako i autor sam napominje, »malo gdje je, u lancu mediteranskog nasljeđa moguće naići na toliku gustoću i vrsnost spomeničkih građevina u tako malenom prstenu kao na primjeru ovog episkopalnog kompleksa, malo gdje takvu tradiciju i toliki kontinuitet prostora u vremenu.« (134).

Djelo stoga, naposljetku, ima i – osim za povjesničare umjetnosti i kulture – i neprijepornu važnost za proučavatelja prošlosti Zadra, ali i širega jadranskog i sredozemnog bazena.

Lovorka Čoralić